

kako ne bi na osnovi njih stvarao krive zaključke i pretpostavke, već da ih sagledava s aspekta ideološko-političkog opredjeljenja onih koji su te informacije pisali.

Ocjenjujući dokumente koje knjiga donosi, D. Bilandžić na početku knjige ističe da je faktografija u dokumentaciji znatnim dijelom nepouzdana, dio izvora je točan, dio potpuno netočan, dio spada u sferu mašte (ratne vijesti). No, i pored svega toga najvažnije je da nitko od informatora nije osporavao ni negirao NOB, dapače svi priznaju njezinu snagu ističući da o njoj treba voditi računa jer se bez nje neće moći riješiti poslijeratno uređenje Jugoslavije.

Rezimirajući značenje ove knjige, treba istaknuti da građanski političari, pripadnici raznih buržoaskih stranaka predratne Jugoslavije, osuđuju politiku stare Jugoslavije u tim dokumentima i kritiziraju politiku jugoslavenske izbjegličke vlade kojoj su idejno pripadali. U prikazu stanja u zemlji oštro osuđuju okupatorsku vlast i njezine sluge, domaće izdajnike (posebno ustaše). Knjiga po mnogo čemu indirektno dokazuje koliko je vodstvo NOP-a bilo u pravu u postavljanju političke platforme okupljanja svih antifašističkih snaga za pružanje otpora okupatoru.

Valja očekivati da će Ljubo Boban dovršiti svoju zamisao da objavi dokumente vladinih organa te vladine dokumente u užem smislu koji se odnose na Hrvatsku. Kad se to sve objavi, dobit ćemo potpunu sliku o Hrvatskoj u dokumentima i politici jugoslavenske izbjegličke vlade.

Knjiga sadrži izvadak iz bibliografije, regesta, kazalo korespondenata i kazalo osoba. Navedeni aparat uvelike pomaže čitanju knjige i snalaženju u njoj.

F. Mirošević

GORDANA VLAJČIĆ, JUGOSLAVENSKA REVOLUCIJA I NACIONALNO PITANJE 1919/1927.

Centar za kulturnu djelatnost, Zagreb 1984, 492 str.

U izdanju Centra za kulturnu djelatnost Zagreb, u biblioteci Globus tiskana je knjiga Gordane Vlajčić Jugoslavenska revolucija i nacionalno pitanje 1919—1927. Knjiga ima četiri poglavlja u kojima autorica obrazlaže neke preduvjete strateško-taktičkih opredjeljenja jugoslavenskih komunista u 1919. godini, jugoslavensko pitanje (1919—1920) i svjetska proleterska revolucija, taktika jedinstvene fronte radnika i seljaka kao prijelaznog oblika vlasti u diktaturu proletarijata i nacionalno pitanje te taktika jedinstvene fronte radnika i seljaka kao oblik vlasti u uvjetima diktature proletarijata i nacionalno pitanje (1924—1927).

U prvom poglavlju razmatra se pitanje stvaranja jugoslavenske države i djelovanje socijal-demokratskih stranaka na tlu današnje Jugoslavije. Na kraju ovog poglavlja autorica se osvrće na osnivački kongres Kominterne i odnos Kominterne prema jugoslavenskom pitanju.

Razmatrajući ulogu socijal-demokratskih partija na tlu današnje Jugoslavije u stvaranju jugoslavenske države, autorica ističe da se 1918. i 1919. ukazala povijesna prilika radničkim partijama jugoslavenskih zemalja za ostvarenje proleterske revolucije, što one nisu iskoristile. Uzrok tome autorica vidi u činjenici što u tom historijskom trenutku njihova vodstva nisu bila dorasla ni idejno ni organizacijski.

U ovom poglavlju autorica detaljno analizira odnos Komunističke internacionale (KI) prema KPJ i Kraljevini SHS, ističući da je KI osudila način na koji je stvorena Kraljevina SHS.

Analizom ostalih odluka KI uočava mnoge slabosti koje su bitno utjecale na smanjenje utjecaja komunističkog pokreta u zemljama Zapada i kod nas. Autorica daje ocjene skupova i sastanaka KI kao i KPJ a ocrtavaju se i odnosi unutar KPJ. Posebno su značajne ocjene koje autorica donosi o politici KPJ prema seljačkom, nacionalnom i drugim pitanjima vezanim za politiku KPJ do 1928.

Prateći stavove KPJ o nacionalnom pitanju nakon donošenja Obznane i Zakona o zaštiti države, konstatira da vodstvo KPJ u taktičkim ciljevima donesenim krajem 1921. ne ugrađuje nacionalno pitanje u svoju politiku, smatrajući da ono ne postoji jer je proces nacionalne asimilacije u Jugoslavena otpočeo njihovim ujedinjenjem. Značajan dio knjige razmatra odnos KPJ prema stvaranju jedinstvene fronte radnika i seljaka od 1921. do 1924. Autorica pomno analizira dokumente partijskih konferencija (I, II. i III). Na I. konferenciji u Beču, kaže autorica, razrješavali su se idejni sukobi u vodstvu KPJ s obzirom na pristup problemu daljnjeg idejnog i praktičnopolitičkog djelovanja jugoslavenskih komunista. U vezi s tim se konstatira da je s velikim zakašnjenjem otpočeo proces ispravljanja grešaka jugoslavenskog komunističkog pokreta u pristupu nacionalnom i seljačkom pitanju. To zakašnjenje je, kaže autorica, imalo svoje uzroke ali i teške posljedice. Upozorava se na dokumente I. konferencije koja je konstatirala da je državno i nacionalno jedinstvo dovedeno u pitanje a time i klasno jedinstvo jugoslavenskog proletarijata. Važnost I. konferencije autorica vidi u činjenici da je ona izrazila interes KPJ za seljaštvo s nastojanjem da se suzbije sitnoburžoaski utjecaj na široke mase seljaka.

Uz analizu stavova komunista prema jedinstvenoj fronti radnika i seljaka donose se i stavovi opozicije unutar KPJ upozoravajući da je ona odlično uočila dva aspekta a to su utjecaj KPJ na većinu u radničkoj klasi te proširenje taktike jedinstvene fronte na savez radnika i seljaka. Opozicija se, po mišljenju autorice, za razliku od većine, zalagala da se taktika jedinstvene fronte proširi i na savez jugoslavenskog proletarijata sa seljaštvom koje je s obzirom na svoj položaj u društvu bilo najprimjereniji saveznik proletarijata.

Jedan od praktičnih primjera realizacije zamisli ostvarenja taktike jedinstvene fronte bilo je i formiranje NPRJ (13. i 14. I. 1925) koja je osnovana sa zadatkom da bude jedan od načina probijanja barijere ilegalnosti putem koje će KPJ legalno moći istupati. Međutim, kaže autorica, dokumenti osnivačke konferencije te stranke provlačili su stara gledišta KPJ o nacionalnom i seljačkom pitanju, čemu su uzrok nedorečene i konfuzne ocjene IV. kongresa KI o stanju u vodstvu jugoslavenskog komunističkog pokreta.

Analizirajući odluke II. konferencije konstatira da većina i opozicija dolaze u otvorenu konfrontaciju te da je jedino prisustvovanje dvaju delegata KI očuvalo formalno jedinstvo unutar KPJ. Za glavni dokument Konferencije (Politička situacija i neposredni zadaci KPJ) kaže se da je u pogledu rješavanja nacionalnog pitanja izraženo nerazumijevanje odnosa klasne borbe proletarijata i nacionalnog pitanja. Za stanje u zemlji optužuje se srpska buržoazija čije je ponašanje dovelo srpsko »pleme« u povlašteni položaj a u podređeni položaj »cijela plemena« Slovenaca i Hrvata. Autorica uočava da se u navedenom dokumentu, prviput u historiji službenih gledišta KPJ srpsko pitanje drukčije koncipira od drugih nacionalnih pitanja u globalnoj taktici jugoslavenske revolucije. Tražeći najpogodniji put borbe za pridobivanje seljaštva ugnjetenih naroda s proletarijatom u klasnoj borbi vide se dva rješenja; prvo prepustiti vodstvo građanskoj opoziciji i omogućiti joj dovršenje buržoasko-demokratske revolucije te propagandom neutralizirati i eliminirati nacionalne i »plemenske« sukobe kao nepoželjnu problematiku za jugoslavensku proletersku revoluciju.

Temeljna pretpostavka borbe KPJ za afirmaciju u proletariziranim masama seljaka traži se u čvrstoj vezi s industrijskim proletarijatom koji treba biti okosnica jugoslavenskog komunističkog pokreta. Nacionalno pitanje kao i seljačko, tvrdi autorica, shvaćeni su kao posljedice interklasnog sukoba jugoslavenskih buržoazija, rezultat otpora srpskoj buržoaziji za podjelu vlasti s hrvatskom i slovenskom buržoazijom i njihovoj ravnopravnoj međusobnoj ekonomskoj konkurenciji.

Prateći razvoj odnosa komunističkog pokreta prema rješavanju jugoslavenskog nacionalnog pitanja u 1923. godini, upozorava na postojanje triju osnovnih gledišta koja su došla do izražaja u raščišćavanju odnosa jugoslavenske proleterske revolucije i nacionalnog pitanja (gledište Sime Markovića, gledište KI i mišljenje mladih kadrova u Hrvatskoj i Sloveniji). U stavovima mladih kadrova autorica ističe da su oni u to vrijeme shvatili potrebu borbe KPJ za vodeću ulogu proletarijata u naciji. Ovaj odjeljak završava osvrtnom na stavove KI prema balkanskoj komunističkoj federaciji, unutar kojih je počela sazrijevati ideja o nužnosti dezintegracije jugoslavenske državne zajednice.

U posljednjem poglavlju autorica razmatra taktiku jedinstvene fronte radnika i seljaka kao oblika vlasti u uvjetima diktature proletarijata i nacionalnog pitanja (1924—1927). Polazna osnova ocjene spomenute taktike je V. kongres KI koji je po mišljenju autorice posvetio veliku pažnju pitanju daljnje razrade te taktike. Konstatira se da se od druge polovice 1923. do početka 1924. unutar jugoslavenskog komunističkog pokreta odvijala vrlo značajna rasprava o problemu sadržaja taktike jedinstvene fronte u jugoslavenskim uvjetima, ali ne na platformi tek održanog V. kongresa KI, već na platformi III. i IV. kongresa KI. Zato se zaključuje da su odluke III. konferencije KPJ 1924. bile u raskoraku s odlukama navedenog Kongresa KI kako onim u globalnoj taktici tako i u pristupu sadržajima jugoslavenske proleterske revolucije. Za rezoluciju V. kongresa autorica kaže da zahtijeva da se borba KPJ u pogledu rješavanja nacionalnih pitanja uskladi s gledištima KI. Odbacuje se teza dijela vodstva KPJ o nacionalnom pitanju kao ustavnom pitanju te se od jugoslavenskih komunista zahtijeva da parolu o pravu naroda na samoopredjeljenje do otcjepljenja konkretizira sa zahtjevom za izdvajanjem Slovenije, Hrvatske i Makedonije iz sastava jugoslavenske države i njihovo formiranje

u nezavisne republike. III. konferencija KPJ, pak, temeljila se na odlukama III. i IV. kongresa KI koji je zadržavao cjelovitost jugoslavenske države, njezinim transformiranjem u jugoslavensku socijalističku federaciju. Razmatraju se i idejna razmimoilaženja u vodstvu jugoslavenskog komunističkog pokreta u pristupu sadržajima taktike jedinstvene fronte radnika i seljaka što zaoštravaju odluke III. konferencije.

Analizom teza Centralnog odbora NRPJ iz rujna 1924. o sporu u Partiji, autorica zaključuje da se u njima prelamaju ključne dileme u vodstvu jugoslavenskog komunističkog pokreta tog vremena u pristupu problemima odnosa revolucije prema nacionalnom pitanju. Ističe se da idejni sukobi između partijske opozicije i partijske većine nastaju u ocjeni političkog stanja u srpskom radništvu i seljaštvu kao i u dijelovima ugnjetenih nacija i nacionalnih manjina, pitanju prihvaćanja ili odbijanja zahtjeva V. kongresa KI o izdvajanju Slovenije, Hrvatske i Makedonije iz sastava jugoslavenske države kao i državopravnog oblika rješenja slovenskog, hrvatskog i makedonskog pitanja u uvjetima radničko-seljačke revolucije. Ovim zahtjevima, kaže autorica, partijska opozicija se suprotstavlja partijskoj većini kolebajući se između direktiva KI i osobnih uvjerenja.

Konstatira se da rezolucija Zemaljskog vijeća NRPJ od 25. XI. 1924. sadrži nova službena gledišta koja su do tada odbacivana u jugoslavenskom komunističkom pokretu (pravo nacija na samoopredjeljenje do otcjepljenja, stvaranje samostalnih sovjetskih socijalističkih republika (Srbija, Vojvodina i Bosna i Hercegovina zamišljane su kao jedna država).

Ovaj prikaz završit ćemo ocjenom koju je autorica dala prikazujući i analizirajući Odluke III. kongresa KPJ a u kojima dominira ocjena da je jugoslavenska država usputni produkt svjetskog imperijalističkog rata. Po mišljenju autorice taj kongres je pokazao potpuno nerazumijevanje metoda borbe protiv utjecaja građanskih opozicijskih stranaka iz redova ugnjetenih naroda i nacionalnih manjina (odluka da se pod vodstvom KPJ stvore posebne nacionalno-revolucionarne organizacije koje bi bile suprotstavljene već postojećim partijama i pokretima ugnjetenih nacija i nacionalnih manjina). Kongres ne prihvaća ranije stavove o stvaranju nezavisnih sovjetskih socijalističkih republika, ne govori se o potrebi dezintegracije jugoslavenske države kao ni o njenom očuvanju.

Konstatira se da je III. kongres po direktivi KI pristupio likvidiranju frakcijskih borbi u vodstvu jugoslavenskog komunističkog pokreta. U vezi s tim se zaključuje da se partijsko rukovodstvo nije moglo objediniti, ni idejno ni organizacijski, što je po mišljenju autorice imalo snažnih negativnih posljedica na bazu jugoslavenskog komunističkog pokreta. Pred jugoslavenskim se komunistima krajem 1927, kaže autorica, pojavio problem mnogo širih dimenzija nego što su bile frakcijske borbe u njezinom vodstvu. Problem je bio u izgradnji moderne partije radničke klase, sposobne da ide mnogo dalje od svog teorijskog izražavanja o potrebi borbe za diktaturu proletarijata. Početak ostvarivanja tog procesa autorica vidi u događajima 1928. kad se J. Broz Tito suprotstavlja frakcijskoj borbi tražeći oslanjanje na bazu pokreta.

Knjiga Gordane Vlačić istražuje odnos KPJ i KI prema nacionalnom pitanju u jugoslavenskoj državi od 1918. do 1927. U njoj se prvenstveno analiziraju partijski dokumenti koji idejno i teorijski razrađuju odnos klasnog

i nacionalog u jugoslavenskom revolucionarnom pokretu. Ovom knjigom autorica daje sintezu odnosa KPJ prema stvaranju jedinstvene fronte radnika i seljaka u jugoslavenskoj državi, upozoravajući na pozitivne i negativne točke njegova razvoja.

Tekst nema bilježaka, što je nedostatak. Mjesto bilježaka autorica u drugom dijelu knjige objavljuje obilnu arhivsku građu što predstavlja vrijedan prilog za izvorno proučavanje problema, tim više što je dosad bila teško dostupna široj čitalačkoj publici. U knjizi je navedena i literatura kojom se autorica koristila prilikom pisanja knjige.

U knjizi autorica naznačuje neke od osnovnih problema vezanih za slovensko i hrvatsko nacionalno pitanje u susjednim zemljama.

Za ovu knjigu može se zaista ustvrditi da obrađuje jedno zanimljivo područje povijesti komunističkog pokreta u Jugoslaviji gledano s nivoa teorijske izgrađenosti jugoslavenskih komunista i njezine praktične primjene u životu. Bez dobra poznavanja pitanja koja se u ovoj knjizi obrađuju nije moguće shvatiti historiju KPJ, a ni mnoge današnje probleme s kojima se sukobljava naše društvo u rješavanju vitalnih pitanja socijalističke izgradnje. Zasluga autorice je u tome što je ovom knjigom čitaocu približila isprepletene i komplicirane strane idejnog razvoja jugoslavenskog komunističkog pokreta u pogledu rješavanja nacionalnog, agrarnog i seljačkog pitanja analizirajući partijske programe i rezolucije i ostale dokumente koji su se donosili od 1918. do 1927. Zbog toga je preporučujemo svima, posebno onima koji se žele baviti problematikom historije KPJ do 1927.

F. Mirošević

NADA LAZIĆ, KOTARSKI NARODNOOSLOBODILAČKI ODBOR SLAVONSKI
BROD 1943/45.

Izdavač: CDISB, Slavonski Brod 1985. (105 str.)

U ovoj knjižici Nada Lazić prezentira događaje vezane uz razvoj NOB-a u Slavanskom Brodu i Slavoniji kao široj regiji postavljajući u središte svog rada Kotarski NOO (KNOO) Slavonski Brod, u razdoblju od 1943. do 1945. godine. Autorica je rad podijelila u tri cjeline: Stvaranje i razvoj narodne vlasti u Slavoniji do 1943, Razvoj narodne vlasti na području Slavanskog Broda do osnivanja KNOO Slavonski Brod i KNOO Slavonski Brod 1943—1945.

Pojavu NOO kao nove vlasti povezuje s rušenjem i nepriznavanjem kvislinške vlasti od strane naoružanog naroda. Razvoj NOO-a po njenom mišljenju usko je povezan s vojnim akcijama te organiziranošću i umješnošću rada partijskih organizacija.

Uloga organa narodne vlasti po mišljenju autorice bila je pretežno ekonomska, politička i mobilizatorska. Uočavajući poteškoće u razvoju narodne vlasti u Slavoniji, na prvom mjestu navodi pomanjkanje uputa viših organa kao i nedostatak kadrova koji su u tim organima trebali raditi.

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 19

ZAGREB

1986.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATICKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 1.000 đin

Izdavanje časopisa sufinansira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SR Hrvatske - VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859/1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođen je plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SR Hrvatske pod br. UP-547/2 — 84 — 1984.

RADOVI 19

Za izdavača
dr. *Nikša Stančić*

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

DAMIR AGIČIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
SANJIN BIŠCAN, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. MIROSLAV BRANDT, Ul. socijalističke revolucije 73, Zagreb
mr. NEVEN BUDAK, Filozofski fakultet, Zagreb
IVO FICOVIĆ, Arhiv Hrvatske, Marulićev trg 21, Zagreb
KLARA FILIPOVIĆ, Šestinski vijenac 22, Zagreb
dr. TEREZA GANZA-ARAS, Obala socijalističke revolucije 8, Zadar
BORISLAV GRGIN, Baštijanova 54, Zagreb
dr. BOGUMIL HRABAK, Cara Uroša 6a, Beograd
IVAN JURIŠIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
mr. DUBRAVKO LOVRENOVIĆ, Filozofski fakultet, Račkog 1, Sarajevo
mr. MARIJAN MATICKA, Filozofski fakultet, Zagreb
ANĐELKO MIJATOVIĆ, P. Togliatija 12, Susjedgrad, Zagreb
mr. FRANKO MIROŠEVIĆ, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu, Zagreb
dr. ILIJA MITIĆ, P. Budmani 18, Dubrovnik
dr. IVAN OČAK, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta, Krčka 1, Zagreb
KREŠIMIR OREMOVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
ZVONIMIR PAVIĆ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
dr. DRAGUTIN PAVLIČEVIĆ, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
DUBRAVKA PEIĆ, Muzej Revolucije, Trg žrtava fašizma, Zagreb
mr. MIRJANA POLIĆ-BOBIĆ, Filozofski fakultet, Zagreb
mr. ŠTEFANIJA POPOVIĆ, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
LJERKA RACKO, Centar za povijesne znanosti, Krčka 1, Zagreb
dr. MIRJANA STRČIĆ, Kumičićeva 42, Rijeka
mr. MLADEN ŠVAB, Jugoslavenski leksikografski zavod Zagreb
ELIZABET TAKAČ, student Filozofskog fakulteta, Zagreb
mr. BOŽENA VRANJEŠ-ŠOLJAN, Centar za povijesne znanosti Sveučilišta u Zagrebu, Krčka 1
